

BEMÆRKNINGER TIL FORANSTÅENDE

Af *Verner Goldschmidt*

Dagny Rosings indlæg kan, så vidt jeg kan se, opdeles i betragtninger af overvejende logisk, metodologisk, racebiologisk og politisk karakter.

På tre væsentlige punkter er grundlaget for *den logiske kritik* mangelfuldt.

For det første er citatet fra rapporten side 65–66 fejlagtigt, idet udvalgets erklærede mål med denne del af undersøgelsen ikke som af Dagny Rosing angivet er „at konstatere, hvorvidt stereotyper overhovedet forekommer . . .“, men „at konstatere, hvorvidt sådanne stereotyper overhovedet forekommer . . .“. Undersøgelsens genstand er med andre ord ikke alle stereotyper, som forekommer i Vestgrønland, men bestemte kategorier, hvorom straks nedenfor. Dagny Rosing føler, at hun ikke ret forstår, hvad ordene „fordomme“ og „stereotyper“ dækker over. I rapporten menes med „fordomme“ indstillinger, som indebærer, at man dømmes andre uden kendskab til dem eller deres baggrund. Med „stereotyper“ menes i rapporten, som det fremgår af side 53, „– – ord og begreber (der har) en næsten fast og uforanderlig karakter“, og som man er tilbøjelig til at anvende „generelt uanset gruppelemmernes individuelle forskellighed“.

For det andet har Dagny Rosing udeladt de fire sidste linier i sit citat fra side 66, 2. afsnit. Det fremgår af disse linier, at der er tale om stereotyper, som er udtryk for, „at man i det daglige sprog ikke alene opretholder en sondring mellem de to befolkningsgrupper, men at man også indlægger vurderinger i sondringen“. Det er „sådanne stereotyper“, d. v. s. ord og begreber, der vurderende sætter de to befolkningsgrupper i relation til hinanden, som det er udvalgets „erklærede mål“ at kigge nærmere på. Baggrunden er, at den slags nationale vurderinger erfaringsmæssigt har skadelige konsekvenser for samarbejdet mellem grupperne. Dette skulle iøvrigt fremgå af afsnit 1 i kapitlet om forholdet mellem grønlandere og danskere samt af afsnit 1 i kapitlet om rapportens problemstilling. Det siges her, at problemet i Grønland er, at der udover de sociale skel, man regner med at finde i ethvert samfund, findes skel, som går langs nationale linier, og som derfor ifølge erfaringen er i særlig grad affektladede. Dette vil næppe volde den læser, der ser de citerede steder i deres tekstsammenhæng, forståelsesvanskeligheder.

For det tredje henviser Dagny Rosing til sidste afsnit af rapportens omtale af socialpsykologen Klinebergs interessante betragtninger over den kerne af sandhed, der som regel er bag stereotyper. Hun spørger i den forbindelse, om udvalget „måske ikke er enig(t) med Klineberg?“ Svaret er, at der hersker fuldstændig enighed. Både Klineberg og udvalget er af den opfattelse, som ovenikøbet er skrevet med kursiv side 56, „at *selvom der kan være en kerne af sandhed bag stereotyper, er der under alle omstændigheder et generaliserende element i anvendelsen af dem . . .*“ Dette gælder – såvel efter Klinebergs som efter udvalgets opfattelse – hvadenten sandhedskernen ligger i, at folk „ser bort fra individuelle forskelle“, „hæfter sig ved det statistisk mest almindelige“ eller „tænker på noget typisk eller på noget, som præger et flertal af gruppemedlemmer“. Det væsentlige er med andre ord, at stereotyperne har en tendens til at indeholde postulater, der vel bygger på en kerne af sandhed, men ofte går langt videre. Det er ikke mindst af denne grund, at de har påkaldt samfundsforskningens interesse, og det er derfor, de er så farlige for forholdet mellem befolkningsgrupper. Alt dette vil fremgå klart for den, der læser gengivelsen af Klinebergs synspunkter side 56 a), b) og c) i den sammenhæng, hvori de fremtræder.

Jeg skal derefter komme ind på Dagny Rosings bemærkninger til de *metoder*, som er blevet anvendt ved undersøgelsen af arten af de stereotyper, grønlændere og danskere anvender om sig selv og hinanden. Hendes kritik er rettet mod tre hovedpunkter: udvælgelsen af de personer, der er blevet interviewet, den anvendte spørgeteknik samt de konklusioner, der er draget af de adspurgtes besvarelser.

Forinden der skal tages stilling til hvert af disse punkter, må jeg forudskikke et par principielle bemærkninger om stereotypundersøgelsens karakter. Det hedder i rapporten side 44, hvortil der henvises side 66, næstnederste afsnit: „Da der ikke tidligere har været foretaget en undersøgelse af denne art, må *dette første forsøg betragtes som en foreløbig orientering (pilot study) til brug ved mere indgående fremtidige undersøgelser*“. Dette forhold er påny omtalt i de afsluttende betragtninger side 109, 2. afsnit fra oven. En sådan foreløbig, orienterende undersøgelse foretages så godt som altid ved gennemførelsen af sociologiske forskningsopgaver. Dens formål er i første række at gennemprøve en eller flere metoder. Den har imidlertid også til opgave at hjælpe forskerne, når de skal formulere problem og hypoteser. Endelig kan en orientering af denne karakter bidrage til at bestyrke antagelser, som har udviklet sig på andet grundlag f. eks. gennem forskernes egne iagttagelser og erfaringer. Dette synspunkt må tillægges megen betydning netop i denne sammenhæng.

På denne principielle baggrund har det ikke megen mening at diskutere, hvorledes de adspurgte personer er udvalgt. Mange udmærkede etnografiske undersøgelser

bygger på langt færre oplysere end de 81, som udvalgets stereotypundersøgelse er baseret på. Det hedder iøvrigt i rapporten side 44: „Det skal i denne forbindelse fremhæves, at de ovennævnte 81 personer ikke på nogen måde udgør et repræsentativt udsnit af befolkningskategorierne i Grønland“. Og det siges videre samme sted: „Når man imidlertid ikke er vejet tilbage for at benytte de gennem interviewene fremkomne oplysninger i nærværende rapport, skyldes det, at man herved får en større viden om det omhandlede emne, end man hidtil har siddet inde med“. Om de udvalgte personer skal endnu oplyses, at der blandt de 35, der blev interviewet på dansk, var flere i indfyldelsesrige, ledende stillinger, hvis synspunkter allerede af den grund må tillægges en ikke ringe interesse. En af grundene til at 11 adspurgtes under ophold i det øvrige Danmark var, at man var på kig efter, om et Danmarksophold evt. skulle kunne have nogen betydning for indstillingerne, hvilket ikke synes at være tilfældet. Jeg skal nedenfor under omtalen af konklusionerne komme lidt nærmere ind på, hvad man kan slutte af ovennævnte interviewundersøgelse.

Dagny Rosing rejser derefter nogle spørgsmål i forbindelse med den anvendte spørgeteknik. Hun undrer sig over, at rapporten klassificerer f. eks. 6 forskellige svar i en og samme kategori af stereotyper, idet der jo så netop ikke er tale om en fast talemåde, men 6 forskellige udtryk. Hun spørger i den forbindelse, om man i rapporten betragter „*alle svar – eller – – specielt alle generaliserende svar*“ som stereotyper. Hvad der forstås ved stereotyper er nævnt ovenfor, men det skal her understreges, at hvis et menneske i sin vurderende omtale af et andet anvender et ord eller begreb, som henviser til pågældendes nationale gruppetilhørsforhold og ikke til hans individualitet, er der tale om den slags stereotyper, som man i rapporten interesserer sig for. Det væsentlige er ikke, om flere eller færre bruger nøjagtig samme ord i deres omtale af andre, men *om de anvendte ord kan tages som udtryk for, at de, der benytter dem, har bestemte fordomme, således som dette begreb er defineret ovenfor*. Når interessen inden for samfundsvidenskaberne i så høj grad er rettet mod stereotyperne, skyldes det, at *de antages at være indikatorer for bagved liggende indstillinger (fordomme) hos de pågældende*. Klassifikationen af stereotyperne er på denne baggrund foretaget ud fra det synspunkt, at de kan inddeles i kategorier, der er udtryk for bestemte fordomme. En anden sag er, at der næsten altid opstår problemer, når man skal klassificere, men det er ikke væsentligt i denne sammenhæng.

Det skal iøvrigt understreges, at de indstillinger, som rapporten omtaler, er gruppebestemte i to henseender. Dels drejer det sig om indstillinger til andre mennesker *i disses egenskab af gruppemedlemmer*, dels er indstillingerne opstået hos den enkelte *gennem hans samvær med andre inden for den gruppe, som han selv føler sig*

knyttet til. Det er da som flere gange berørt af Dagny Rosing og som allerede omtalt ovenfor ikke alle stereotyper, men netop de stereotyper der har noget at gøre med forholdet mellem grønlændere og danskere, der har været gjort til genstand for omtale i rapporten, fordi de medarbejdere, der har medvirket ved undersøgelsen, gang på gang gennem flere års ophold og studier i Vestgrønland har erfaret, at der forekom fordomme, hvis nærmere indhold og form man ville vide noget mere om.

I denne sammenhæng bemærker Dagny Rosing, at udtalelser, der tyder på fordomsfuldhed, for det første kan skyldes, at man „*har for vane* at udtrykke sig generaliserende om en befolkningsgruppe“, hvilket kan indebære, „at man *kan have svært ved* at se med friske øjne (altså fordomsfrit) på de enkelte individer, men *det udelukker efter mit skøn ikke* et fordomsfrit syn på enkeltindividerne (for så vidt som det overhovedet er menneskeligt muligt at være fordomsfri).“ Jeg tror ikke, at nogen af dem, der har deltaget i samfundsforskningen i Vestgrønland, er uenig med Dagny Rosing i disse betragtninger. Der er i alle kendte samfund en udtalt tendens til vanemæssige indstillinger over for folk, der er anderledes end ens „egne“. Det er derfor FN og særlig UNESCO samt flere tusinde samfundsforskere har taget fordommene op til nærmere undersøgelse. Vi har vistnok alle – mere eller mindre udtalt – fordomme overfor andre, navnlig hvis vi henregner dem til en anden nation eller race, hvadenten der er tale om den lille antisvedisme eller antisemitisme eller langt stærkere fordomme, som vi ser dem f. eks. i USA og Sydafrika.

Dagny Rosing er i tvivl, om sådanne fordomme viser sig i de enkeltes indbyrdes forhold, og om der overhovedet er grundlag for at antage, at sådanne fordomsvaner eksisterer i Vestgrønland. Det forekommer hende mere nærliggende at antage, „at *svarenes generaliserende form er affødt af de generaliserende spørgsmål.*“ Hertil skal bemærkes, at alle undersøgelser af emnet viser, at sådanne generaliseringer forekommer overalt, og at der m. a. o. er tale om noget almenmenneskeligt. Det skal endvidere nævnes, at selv et kort ophold i Grønland, vel at mærke med åbne øjne, viser at de også der har en god grobund, at de historiske kilder fra Hans Egede og op til nutiden peger i samme retning; jeg kan eksempelvis henviser til P. P. Sveistrup og Sune Dalgaard: *Det Danske Styre af Grønland 1825–1850*. Medd. om Grønland Bd. 145. Nr. 1, side 130–132, samt at det er baggrunden for Kåle Rosings interessante artikel om „Den sorgløse Grønlænder“ i dette tidsskrifts nr. 2, februar 1964, side 60 ff., som netop beskæftiger sig med sandhedskernen bag de stereotyper, som udvalget belyser i rapporten. Det er på denne brede erfaringsbaggrund, udvalget gennem generaliserende spørgsmål søger at få et nærmere billede af de herskende fordommes indhold og form. Stereotypundersøgelsen har ikke som formål at konstatere, hvorvidt fordomme m. h. t. grønlændere og danskere overhovedet forekommer, men af hvad karakter de er. Ud fra disse synspunkter og under hensyn til,

at der er tale om en orienterende undersøgelse, kan der næppe rettes principiel metodologisk kritik mod anvendelsen af generaliserende spørgsmål. Noget andet er, at man ved fortsatte undersøgelser af emnet vil benytte supplerende metoder, således som det i almindelighed er tilfældet i undersøgelser af denne type.

Endnu skal til denne del af Dagny Rosings kritik bemærkes, at den kendsgerning at grupper præges af konformitet i en række henseender ikke logisk udelukker, at hvert enkelt gruppe medlem kan bedømmes under hensyn til sine individuelle person-egenskaber. Som allerede nævnt har Klineberg imidlertid fremhævet, at folk i deres syn på hinanden hæfter sig mere ved den kerne af sandhed, der ligger i konformiteten – hvad enten den konstateres statistisk eller på anden måde – end ved den enkeltes individualitet. Det er netop det hele sagen – og stereotypundersøgelsen – drejer sig om og som er baggrunden for den store interesse, der i vor tid er for nationale, racemæssige og andre fordomme.

Hvad angår Dagny Rosings bemærkninger til *udvalgets konklusioner* skal jeg først rette en misforståelse. Hun synes at mene, at udvalget selv gør sig skyldig i fordomsfulde generaliseringer, når der i rapporten tales om „de grønlandsksprogede“ og „de dansksprogede“. Denne opfattelse beror formentlig på, at Dagny Rosing har overset, at der alle steder i rapporten, hvor nævnte udtryksmåde anvendes, er tale om kommentarer til tabeller eller figurer, hvoraf klart fremgår, hvormange af de adspurgte der er tale om. Når dertil føjes, at det, som ovenfor nævnt, klart siges, at det ikke drejer sig om et repræsentativt udsnit af grønlændere og danskere i Vestgrønland, er det mig ikke let at se, hvordan teksten kan læses som Dagny Rosing har gjort det.

Mere forståelig er hendes bemærkning til udvalgets udtalelse om, at begge grupper af adspurgte „*stort set (synes) at være enige om, at grønlænderne er venlige, men dovne og ineffektive . . .*“ Hun synes ikke, at de meget små tal kan bære en sådan konklusion. Hun glemmer imidlertid at nævne den væsentlige kendsgerning, at *ingen* af de adspurgte 81 personer omtaler effektivitet som en grønlandsk egenskab. Det må man da have med i billedet. Om man så på det grundlag kan forsvare at sige, at de adspurgte „stort set“ „synes“ at være enige om ineffektivitet er en skønssag. Det er altid et vanskeligt spørgsmål, hvorledes man skal fortolke besvarelser i en interviewundersøgelse. Sammenholder man imidlertid denne del af stereotypundersøgelsen med den dermed sammenhængende undersøgelse af synet på grønlændernes arbejdsvilje, rapportens side 72 i tabel 6, er der næppe grundlag for at antage, at udvalget er gået for vidt i sin tolkning af materialet. Vi må stadig erindre at stereotyperne tages som indikatorer for bagved liggende indstillinger, hvis tilstedeværelse be- styrkes på mange andre måder, således som det fremgår af den samlede rapporttekst.

Overfor en af rapportens hovedkonklusioner, at „de to befolkningsgrupper på

væsentlige punkter ikke synes at føle sig som tilhørende en og samme befolkningskategori med fælles almenmenneskelige egenskaber“ gør Dagny Rosing gældende, at der ikke er særlig dybe skel mellem grønlændere og danskere i Vestgrønland. Havde man anvendt samme metode på f. eks. Holsteinsborgere og Julianehåbere eller fiskere og fåreholdere ville man – mener hun – have kunnet påvise, at de heller ikke føler sig som tilhørende samme befolkningskategori. Jeg er ganske enig med hende i, at der er mange andre skel mellem befolkningsgrupper i Vestgrønland end mellem danske og grønlændere. Der findes stort set de samme skel, som man i det øvrige Danmark finder mellem arbejdere og arbejdsgivere, by- og landboere o. s. v. At det også er udvalgets mening fremgår tydeligt af rapporten side 15–16. Det siges imidlertid udtrykkeligt, at „I nærværende rapport er ingen af disse relationer . . . taget op til særskilt analyse, idet *man anser de generelle træk ved forholdet mellem grønlændere og danskere for at være af en så fundamental betydning for landsdelen, at en indledende samfundsvidenskabelig undersøgelse i Vestgrønland må koncentreres herom.*“

Det er samarbejdsproblemerne mellem grønlændere og danskere, der er rapportens emne. Det er skellene mellem disse to grupper, der er taget op til undersøgelse. Det fremgår klart af rapportens kapitler og de der fremlagte materialer, at der består sådanne skel, og at de har en sammenhæng med forskelle i befolkningsgruppernes, sprog, historie, retsforhold samt sociale og erhvervsmæssige placering. Der er måske særlig grund til at fremhæve den betydning, som sprog- og uddannelsesbarrieren har haft i denne forbindelse. Og så angår rapporten endda en periode, hvor fødestedskriterium og solidaritetsbetragtninger og hele den deraf flydende diskussion endnu hørte fremtiden til. Afstanden mellem grønlændere og danskere i Vestgrønland er både økonomisk og uddannelsesmæssigt stadig så stor, at det hæmmer det samarbejde, begge parter ønsker. Det viser udvalgets undersøgelser, og det tyder det sidste års politiske debatter også på. Der mangler i Vestgrønland endnu den menneskelige fællesskabsfølelse, som mange havde ventet ville udvikle sig efter grundlovsændringen 1953. Jeg håber, at såvel læge som andre læsere har forstået dette efter at have sat sig ind i rapporten. Det har ihvertfald været mit håb, at såvel den heromhandlede rapport som flere andre af udvalgets rapporter skulle kunne åbne folks øjne for at der er vigtige menneskelige problemer i Vestgrønland, som i andre udviklingsamfund. Disse problemer må erkendes og diskuteres for at kunne løses.

Dagny Rosings synspunkter på den *racebiologiske* side af forholdet mellem grønlændere og danskere kan jeg ikke godtage. Hun udtaler, at det hende bekendt „også for eksperterne (er) umuligt at skønne over, hvorvidt psykiske egenskaber er arveligt eller miljømæssigt betingede. Den opfattelse, at der ikke kan være tale om ar-

veligt betingede forskelle på psyke og evner er således også *videnskabeligt* uholdbar.“ Lad mig heroverfor først citere arvelighedsforskerne J. V. Spärck og Ove Frydenberg (*Arv og race hos mennesket*. Berlingske Leksikon Bibliotek. 1963, side 7) „... de sidste halvtreds års arvelighedsforskning har afsløret, at hvert eneste menneske, som har levet, lever eller vil komme til at leve, er enestående. Antallet af arveanlægskombinationer er så umådeligt stort, at man roligt tør sige, at ethvert menneske repræsenterer sin helt private samling muligheder. Det er egentlig en storlået tanke, som nok er værd at kende. Den må føre til den opfattelse, at ethvert lykkeligt samfund må bygge på ideer, som tilgodeser denne mangfoldighedens kendsgerning.“

De to forskere skriver videre side 8, at der „skabt i en god mening og *tilsyneladende* på et forsvarligt grundlag findes en række raceopfattelser, som – den gode vilje til trods – avler synspunkter og ideer, der kun kan betegnes som racefordomme. Fælles for mange af disse raceopfattelser er en alt for håndfast opfattelse af begrebet race med en deraf følgende overvurdering af forskellene mellem jordens forskellige befolkningsgrupper.“ Bogen slutter med følgende: „Vigtigst er måske erkendelsen af arvemassens opdeling i adskilte arveelementer, som i vid udstrækning nedarves uafhængigt af hinanden. Denne viden understreger urimeligheden af forestillinger om, at de traditionelle fysiske racekarakterer, såsom hudfarve, legemshøjde m. m., kan danne grundlag for en vurdering af menneskers arvemæssige egenskaber i andre henseender. Stor betydning kan man endvidere tillægge påvisningen af, at der i den nutidige verden ikke eksisterer racerene befolkninger i den gængse betydning.“ Det, der er videnskabeligt uholdbart, er med andre ord at gå ud fra, at psykiske egenskaber, det være sig i Vestgrønland eller andre steder, er racebestemte, arvelige egenskaber, så længe der ikke er ført noget bevis her for. Jeg kan iøvrigt igen henvise til den ovennævnte artikel af Kåle Rosing her i tidsskriftet, hvor han tilbageviser påstanden om, at grønlændere skulle være mindre intelligente end danskere. Han understreger miljøfaktorens betydning, hvilket er overordentlig vigtigt, fordi denne faktor kan påvirkes i gunstig retning f. eks. gennem fornuftig uddannelses- og socialpolitik. Den mulighed ser man ikke, hvis man tænker i forældede racebiologiske baner.

Endnu et af Dagny Rosings synspunkter m. h. t. hvad der er videnskabeligt holdbart må anholdes. Hun vender sig imod rapportens udtalelse om, „at undersøgelsen får en videre betydning, fordi den underbygger, hvad man gennem tidligere tilsvarende undersøgelser i andre samfund har fundet frem til.“ Hun spørger, om man mon ikke mener det modsatte, „for det er da denne undersøgelse, der trænger til at underbygges.“ Det gælder en hvilkensomhelst videnskabelig undersøgelse, at dens resultater kan underbygge, hvad man har fundet frem til gennem andre tidligere un-

dersøgelser samt at disse andre undersøgelser gennem deres resultater kan underbygge, hvad man nu har fundet frem til. Der er her tale om at slutte fra det konkrete til det generelle og omvendt, en proces som er yderst vigtig såvel inden for natur- som inden for samfundsvidenskaben. Det kan således nævnes, at Tønderundersøgelsen, Grønlandsundersøgelsen og mange andre undersøgelser hvoraf flere nævnes i rapporten alle danner grundlag for visse fundamentale antagelser om forholdet mellem befolkningsgrupper, der befinder sig i en kulturmødesituation. Selv en indledende og orienterende undersøgelse kan fra denne synsvinkel have perspektiver, som er af væsentlig interesse.

Dagny Rosing slutter sit indlæg med at rejse det *politiske og etiske* spørgsmål om ikke undersøgelser af denne art frembyder „stor fare“. Spørgsmålet er vigtigt, fordi det rører ved noget meget fundamentalt i det demokratiske samfund.

Mit svar er, at selve det at nogen beskæftiger sig med ømtålelige emner så godt som altid fremkalder følelser af ubehag eller vrede og at det rummer visse farer. Påvisningen af at der består en række problemer i samarbejdet mellem grønlændere og danskere i Vestgrønland er utvivlsomt farlig for den, der bygger sit syn på Grønland og Grønlandspolitikken på den opfattelse, at forholdet mellem dem er det bedst tænkelige og at de forskelle som består mellem dem er arveligt betingede og derfor uophævelige.

Der er heller ingen tvivl om, at resultaterne af videnskabelige og andre forsøg på at trænge ind i grønlandsproblemerne vil kunne misforstås og misbruges. Rapporten om samarbejdsproblemerne i Vestgrønland indeholder imidlertid i sidste kapitel en række betragtninger om, hvorledes man eventuelt kan forbedre forholdene. Dette skulle kunne formidske farerne for misforståelser og misbrug.

Det for mig mest afgørende er imidlertid, at der ikke blot i Grønland, men også inden for grønlandsinteresserede kredse uden for Grønland endnu lever fra kolonitiden stammende rester af frygt for fri og åben grønlandsdebat. Hele denne holdning er yderst farlig, fordi den kan hæmme den kritik af autoriteterne – politiske, administrative og videnskabelige – modkritik og diskussion, som er en så fundamental vigtig forudsætning for at Grønland reelt kan blive en del af det danske demokrati.